

В. О. ПОПОВИЧУК

*Вячеслав Олександрович Поповичук, здобувач
Національного університету «Юридична академія
імені Ярослава Мудрого»*

**ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА
ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ»**

Актуальність дослідження опосередковано виділенням міжнародної безпеки в окремий об'єкт кримінально-правової охорони, що є помітним показником усе більшої інтегрованості України у світове співтовариство. Саме на основі об'єкта злочинних посягань здійснено розподіл злочинів по групах в Особливій частині Кримінального кодексу України. Розділом XX Кримінального кодексу України виділено тринадцять окремих злочинів, яких об'єднує загальний об'єкт незаконного посягання – мир, безпека людства та міжнародний правопорядок. Правильне окреслення його сутності допоможе обрати ефективні форми і методи боротьби зі злочинами цієї групи. Крім того, виділення специфічних ознак загального об'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є невід'ємною частиною характеристики кожного складу злочину, який передбачено Розділом XX Кримінального кодексу України та потребує детального теоретичного розгляду.

У вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі значна увага приділялась сутності об'єкта злочину та встановленні його загальних, родових і конкретних проявів. У різний період ці проблеми вивчали такі вчені, як: М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, С. М. Мохончук, В. М. Ярін та ряд інших. Проте нині відсутнє теоретичне дослідження об'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в умовах сьогодення. Саме тому, **метою статті** виступає встановлення сутності та особливостей загального об'єкта злочинів, що віднесено до Розділу XX Кримінального кодексу України.

Втілення в національному кримінальному законодавстві міжнародно-правових норм захисту миру та безпеки людства відбулося в 2001 р., коли до Кримінального кодексу України було вперше включено окремий розділ, присвячений злочинам проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. До цього моменту кримінальне законодавство містило лише окремі заборони в цьому напрямі, спрямовані на обмеження засобів та методів ведення війни і на захист прав людини під час збройного конфлікту. Норми вітчизняного кримінального законодавства фактично є результатом імплементації окремих положень відповідних міжнародних документів, що створює додаткові труднощі при кваліфікації розглядуваної групи злочинів, адже в багатьох випадках слід звертатися до міжнародно-правових джерел для з'ясування змісту норм або окремих понять. Наприклад, джерелами норм про злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є статuti Нюрнберзького (1945 р.) і Токійського (1946 р.) військових трибуналів, статuti міжнародних кримінальних трибуналів по Югославії (1993 р.) та по Руанді (1994 р.), Римський Статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., інші конвенції і резолюції ООН¹.

На шостій сесії Комісії ООН з попередження злочинності і кримінального судочинства у 1997 р. було прийнято спеціальну резолюцію «Міжнародне співробітництво з питань кримінального права», яка передбачає заходи із вдосконалення участі держав у системі міжнародної співпраці. Їх використання безумовно призведе до однотипного регулювання суспільних відносин, пов'язаних із криміналізацією злочинів. Як вірно відмічає С. М. Мохончук, оцінка існуючих термінологічних визначень у західних наукових колах, приведення норм Кримінального кодексу України у відповідність до міжнародно-правових норм є одним із пріоритетів розвитку законодавчого процесу в галузі кримінального права. Саме цей шлях веде до правильної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства при здійсненні кримінального судочинства².

На думку В. О. Іващенко, характерним для злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є те, що вони посягають на міждержавні інтереси, тобто мають міжнародний характер. Очевидним є те, що проти злочинів міжнародного характеру жодна держава світу не може самостійно вести боротьбу в силу особливостей цих протиправних діянь, що вчиняються на території різних країн. У багатьох випадках держави вже досягли згоди щодо співпраці у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру шляхом укладення відповідних міжнародно-правових договорів³. Відповідно до Проекту кодексу про злочини проти миру та безпеки людства ООН, кваліфікація будь-якої дії чи бездіяльності як злочину проти миру та безпеки людства не залежить від внутрідержавного права. Той факт, що будь-яка дія чи бездіяльність карається чи не карається відповідно до внутрідержавного права, не стосується цієї кваліфікації⁴.

До злочинів проти миру та безпеки людства – не застосовуються строки давності. Так, відзначаючи, що застосування до військових злочинів і злочинів проти людства внутрішніх правових норм, що стосуються терміну давності притягнення до юридичної відповідальності як до звичайних злочинів, є питанням, що викликає серйозну тривогу у світової спільноти, та через те, що дане положення перешкоджає судовому переслідуванню

і покаранню осіб, відповідальних за такі злочини, у 1968 р. було прийнято Конвенцію про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства (України ратифікувала Конвенцію 25.03.1996 р.)⁵.

Кваліфікація злочинів проти миру та безпеки людства пов'язана з вирішенням двох задач:

– з одного боку, слід визначити те основне, загальне, що поріднює злочини проти людства з іншими злочинами;

– з іншого – установити те специфічне, що складає особливість таких злочинів.

Складність досліджуваної проблеми і в тому, що на міжнародному рівні не існує чітких критеріїв змісту міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру. Такі злочини часто називають «конвенційними злочинами», «кримінальними злочинами міжнародного характеру», «злочинами, що порушують міжнародний правопорядок» тощо. Цілком зрозуміло, що попри певну схожість названих термінів під ними часом розуміються різні види злочинів, а відповідно і різний ступінь визнання суспільно небезпечних діянь як злочинних при їх кваліфікації.

Виходячи з норм Кримінального кодексу України щодо злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку стає очевидним, що загальним об'єктом вказаних злочинів може виступати мир, безпека людства та міжнародний правопорядок⁶.

Статтею 6 Статуту Міжнародного воєнного трибуналу визначено систему аналізованих злочинів таким чином:

– до злочинів проти миру слід віднести: планування, підготовку, розв'язання або ведення агресивної війни або війни, яка порушує міжнародні договори, угоди, або участь в загальному плані чи змові, які спрямовані до здійснення кожного з вищевказаних дій;

– до воєнних злочинів слід віднести порушення законів або звичаїв війни. До цих порушень відносяться вбивства, катування чи поміщення в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства чи катування військовополонених або осіб, що знаходяться на морі; вбивства заручників; пограбування громадської чи приватної власності; безглузде руйнування міст чи сіл; розорення, не виправдане військовою необхідністю, та інші злочини;

– до злочинів проти людяності слід віднести: вбивства, винищення, поневолення, заслання та інші жорстокі дії, вчинені щодо цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами з метою здійснення або у зв'язку з будь-яким злочином⁷.

Відповідно до Проекту кодексу про злочини проти миру та безпеки людства ООН до цих злочинів повинно бути віднесено: будь-які акти агресії, включаючи застосування владою якоїсь держави збройної сили проти іншої держави з якою б то не було метою, крім національної або колективної самооборони або виконання рішення або рекомендації компетентного органу ООН; будь-яка загроза влади будь-якої держави вдатися до акту агресії проти іншої держави; підготовка владою якоїсь держави застосування збройної сили проти іншої держави з якою б то не було метою, окрім національної або колективної самооборони або виконання рішення або рекомендації компетентного органу ООН; організація владою якоїсь держави або заохочення ними організації збройних угруповань в межах її території або який-небудь інший території для вторгнення на територію іншої держави, або допущення організації таких угруповань на його власній території, або допущення використання такими збройними бандами його території як операційної бази або відправного пункту для вторгнення на територію іншої держави, так само як і пряму участь в такому вторгненні або підтримка такого і т.д.⁸.

У науці міжнародного права злочини проти людяності і воєнні злочини часто поєднують в більш широкую групу – злочини проти безпеки людства⁹.

Під міжнародним правопорядком розуміється певний порядок у взаємовідносинах між державами, передбачений і встановлений міжнародним правом. Як слушно зазначає В. Р. Макара, міжнародний правопорядок – це такий порядок відносин, який функціонує на основі норм та принципів міжнародного права для регламентації правовідносин між його суб'єктами. Такий правопорядок є універсальним. Міжнародний правопорядок як міжнародно-правове явище не співпадає змістовно з такими поняттями, як «світовий порядок» та «світовий правопорядок». «Світовий порядок» являє собою геополітичну категорію, що відображає методи та засоби політичного регулювання міжнародних відносин у рамках глобалізованої світової спільноти. Разом із тим, використовуючи міжнародно-правовий інструментарій, світовий порядок може виступити як спосіб організації та реорганізації міжнародного правопорядку¹⁰.

На думку І. І. Карпець, злочини, які посягають на міжнародний правопорядок – це діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), що не відносяться до злочинів проти людства, але посягають на нормальні відносини між державами, завдають шкоду мирному співробітництву в різних галузях суспільних відносин (економічних, соціально-культурних, майнових і т.п.), а також організаціям і громадянам, карані або згідно норм, встановлених у міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих в установленому порядку, або згідно норм національного кримінального законодавства згідно з цими угодами¹¹.

Останнім часом перелік злочинів проти міжнародного правопорядку поповнюється. В. П. Панов, зокрема, зазначає, що при постійному зростанні міжнародної злочинності і невтішних прогнозах спеціалістів у цій галузі перелік злочинів міжнародного характеру не може бути вичерпним. Автор не виключає появи змін у їх якісних та кількісних характеристиках в умовах посилення нестабільності міждержавних відносин¹².

Режим, за якого функціонування системи міжнародних відносин здійснюється на основі сумлінного виконання зобов'язань суб'єктів, називається міжнародною законністю. В основі законності знаходиться механізм, сутність якого полягає в тому, що суб'єкт, який володіє правом, зацікавлений у виконанні зобо-

в'язання іншою стороною, у її правомірній поведінці та додає наявні в його розпорядженні засоби для досягнення мети. Але виконання зобов'язань іншою стороною можливо в тому випадку, якщо сам суб'єкт буде вірний своїм зобов'язанням. Відстоюючи свої права, держава затверджує режим міжнародної законності.

Однією з основних умов законності є наявність гарантій, за допомогою яких підтримується, а в разі потреби – відновлюється законність. Отже, гарантії законності – це спеціальні засоби і умови, які реально забезпечують вимоги законності. До них належать: попередження, виявлення та припинення правопорушень, а також невідворотність юридичної відповідальності¹³.

Таким чином злочини, які посягають на міжнародний правопорядок – це ті злочини, які порушують порядок відносин, які функціонують на основі норм та принципів міжнародного права.

Специфікуючи міжнародні стандарти до злочинів, передбачених Розділом XX Кримінального кодексу України можна згрупувати їх у залежності від загального об'єкта таким чином:

1) мир виступає загальним об'єктом для таких злочинів, як: пропаганда війни та планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 436 та ст. 437 Кримінального кодексу України);

2) безпека людства виступає загальним об'єктом для таких злочинів, як: порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 Кримінального кодексу України), найманство (ст. 447 Кримінального кодексу України); застосування зброї масового знищення (ст. 439 Кримінального кодексу України), розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 Кримінального кодексу України), екоцид (ст. 441 Кримінального кодексу України), геноцид (ст. 442 Кримінального кодексу України);

3) міжнародний правопорядок виступає загальним об'єктом для таких злочинів, як: виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436¹ Кримінального кодексу України), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 Кримінального кодексу України), злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст. 444 Кримінального кодексу України), незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Червоного Кристала (ст. 445 Кримінального кодексу України), піратство (ст. 446 Кримінального кодексу України).

Виходячи з вищезазначеного, можна зробити **висновок**, що злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – це комплексне поняття, яке об'єднує групи особливо небезпечних для усього людства злочинів, передбачених як такі міжнародним кримінальним правом і Кримінальним кодексом України, спрямованих проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Особливістю цієї групи злочинів є їх зв'язок з міжнародним кримінальним правом, за яким ці діяння також визнаються злочинами, що обумовлено суспільною значимістю правовідносин, які є об'єктом злочину.

¹ Кримінальне право України: навч. посіб. / С. Г. Волкотруб, О. М. Омельчук, В. М. Ярін та ін.; за ред. О. М. Омельчука. – К.: Наукова думка; Прецедент, 2004. – 297 с.

² *Мохончук С. М.* Проблеми юридичної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства // Юрист України. – 2011. – № 4 (17). – Ст. 71–76.

³ *Іващенко В. О.* Сучасні проблеми становлення міжнародного кримінального права [Текст] / В. О. Іващенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 6. – Ст. 67–73.

⁴ Проект кодексу про злочини проти миру та безпеки людства ООН від 01.01.1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_710

⁵ Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства: Міжнародний документ від 26.11.1968 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_168/card6#Public

⁶ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 1.

⁷ Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців [...]: Міжнародний документ від 08.08.1945 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_201

⁸ Проект кодексу про злочини проти миру та безпеки людства ООН від 01.01.1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_710

⁹ *Макар В. Р.* Формування єдиного європейського правопорядку: теоретико-правові підходи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 – міжнародне право. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2011. – 18 с.

¹⁰ *Трикоз Е. Н.* Преступления против мира и безопасности человечества: сравнительный и международно-правовой аспекты. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 512 с.

¹¹ *Карпец И. И.* Преступления международного характера / И. И. Карпец. – М.: Юрид. лит., 1979. – 264 с.

¹² *Панов В. П.* Международное уголовное право: учеб. пособ. / В. П. Панов. – М.: Инфра-М, 1997. – 320 с.

¹³ Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

Резюме

Поповичук В. О. Визначення категорії «злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Стаття присвячена проблематиці визначення об'єкта злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Встановлено міжнародні стандарти віднесення злочинів до групи міжнародних злочинів. Акцентовано увагу на міжнародному правопорядку як об'єкті злочинних посягань. Запропоновано доповнити національне кримінальне законодавство відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів у цій сфері.

Ключові слова: злочин, об'єкт, мир, безпека людства, міжнародний правопорядок.

Резюме

Поповичук В. А. Определение категории «преступления против мира, безопасности человечества и международного правопорядка».

Статья посвящена проблематике определения объекта преступлений против мира, безопасности человечества и международного правопорядка. Установлено международные стандарты отнесения преступлений к группе международных преступлений. Акцентировано внимание на международном правопорядке как объекте преступных посягательств. Предлагается дополнить национальное уголовное законодательство в соответствии с общепринятыми международными стандартами в этой сфере.

Ключевые слова: преступление, объект, мир, безопасность человечества, международный правопорядок.

Summary

Popovychuk V. Establishment the category of «crimes against peace, human security and international legal order».

The article is devoted to the issue of definition of the object crimes against peace, human security and international law. Established international standards referring to crimes of international crimes. The attention is focused on the international order as the criminal attacks. Is proposed complement national criminal legislation in accordance with generally accepted international standards in this area.

Key words: crime, object, peace, human security, international order.

УДК 343.233:340.5(477)(045)

Н. М. ТАШЛИЦЬКА

Наталія Миколаївна Ташлицька, здобувач Київського університету права НАН України

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА СПРИЧИНЕННЯ ШКОДИ ЗА ЗГОДОЮ ПОТЕРПІЛОГО В АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Законодавством України не передбачена кримінальна відповідальність за знищення людиною власного майна, заподіяння шкоди своєму здоров'ю (крім окремих випадків) або позбавлення себе життя (самогубство), проте існує кримінально-правовою кваліфікації заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним законом України інтересам особи за її згодою.

Дослідженню згоди потерпілого присвятили свої праці такі вчені, як: П. П. Андрушко, С. В. Анощенкова, В. А. Блінніков, О. К. Газданова, М. В. Зенова, П. С. Дагель, А. А. Піонтковський, С. В. Познишев, Т. І. Присяжнюк, Н. Н. Розин, О. Б. Сибаль, І. І. Слущкий, М. Д. Шаргородський та ін. На монографічному рівні окремі питання згоди потерпілого на спричинення шкоди, досліджувалися такими вченими, як: Ю. В. Баулін, О. М., Красиков, Омар Мухаммед Мусса Ісмаїл, М. В. Сенаторов, О. В. Сумачов, М. С. Таганцев, К. С. Широков. Однак згода потерпілого на заподіяння шкоди власним охоронюваним законом інтересам як обставина, що виключає злочинність діяння, залишається недостатньо дослідженою у вітчизняній кримінально-правовій науці.

На практиці кваліфікація дій особи, яка заподіяла шкоду за згодою потерпілого, викликає складнощі, пов'язані з відсутністю нормативного регулювання згоди потерпілого як обставини, що виключає злочинність діяння. Подібне становище в законодавстві та практиці його застосування призводить до винесення неправосудних рішень, адже згода потерпілого, тим більше його особисте прохання, є одним зі способів розпорядження своїми особистими інтересами, правами і свободами. Одним із найбільш пріоритетних напрямків удосконалення кримінального законодавства в сучасній Україні в умовах євроінтеграції є вивчення законодавства інших держав. Встановлення подібного рішення якого-небудь питання досліджуваної проблеми, однакової юридичної техніки чи певних загальних рис дозволяє в майбутньому використовувати позитивний досвід кримінального права іншої держави, чи уникати помилок при створенні новел у кримінальному законі України. Тому метою даної статті є з'ясування особливостей регулювання згоди потерпілого в законодавстві інших держав, а саме країн англосаксонської правової сім'ї.

Державами-представницями англосаксонської (англо-американської) правової системи є Королівство Великої Британії та Сполучені Штати Америки, кожна з яких має свої правові особливості та різні підходи для врегулювання подібних питань в одній правовій сім'ї, а також домінування процесуального права над матеріальним. Запозичення цього досвіду дає можливість врегулювати питання правомірності заподіяння шкоди охоронюваним кримінальним законом інтересам за згодою потерпілої особи у національному законодавстві.

Велика Британія не має писаної Конституції, і під «англійською конституцією» розуміється сукупність норм закону і прецедентного права, що визначають систему і правомочності органів державної влади, права і свободи підданих. Сполучені Штати Америки, після досягнення незалежності, частково відмовилися від англійського права і прийняли Кодифіковані акти за континентально-європейським зразком, але згодом,